

บทที่ 4

กลยุทธ์ในการต่อสู้ของปกาเกอญอเพื่อแย่งชิงทรัพยากร

ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร ชุมชนปกาเกอญอถูกสร้างภาพให้เป็น "ผู้ทำลายป่าต้นน้ำ" หรือ "ผู้เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ" นโยบายการจัดการพื้นที่ป่าของรัฐเป็นความพยายามกีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอให้อยู่ขอบวงนอกของสังคม แต่อีกด้านหนึ่งรัฐได้ใช้เครื่องมือ ของ "การพัฒนา" เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แผนการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาเศรษฐกิจให้เข้าสู่การผลิตพืชพาณิชย์ การพัฒนาเส้นทางคมนาคม ซึ่งโครงการพัฒนาดังกล่าวที่รัฐขยายไปสู่ชุมชนปกาเกอญอนั้น เป็น "เครื่องมือ" ซึ่งช่วยเอื้ออำนวยให้อำนาจรัฐสามารถดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในการควบคุมจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ และขณะเดียวกันการใช้นโยบายการอนุรักษ์เพื่อควบคุมและสร้างอำนาจเหนือพื้นที่ป่านั้นก่อให้เกิดการกีดกัน เบียดขับให้ชุมชนปกาเกอญอออกจากอำนาจในสิทธิการใช้และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

ในปัจจุบันรัฐก็คิดกันการเข้าถึงทรัพยากรของชาวปกาเกอญอ แต่ขณะเดียวกันรัฐก็ได้พยายามผนวกกลืนอุดมการณ์ เปลี่ยนแปลงระบบการผลิต และการใช้ทรัพยากร "การพัฒนา" ได้กลายเป็น "เครื่องมือ" ของการผนวกกลืนทั้งพื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่ทางสังคม นโยบายการอนุรักษ์ของรัฐ เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการช่วงชิงความชอบธรรม สร้างอำนาจเหนือพื้นที่การจัดการทรัพยากร โดยรัฐนิยามความหมาย "ป่า" ที่ผูกติดอยู่กับ "ความรู้ทางวิทยาศาสตร์" "นิเวศวิทยา" และการจัดการป่าไม้ตามหลัก "วนศาสตร์" ความรู้นี้ได้กลายเป็นระบบความรู้กระแสหลักที่สามารถครอบงำและชี้นำแนวทางการจัดการทรัพยากรของประเทศในปัจจุบัน ที่สะท้อนผ่านการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ แบบแผนการใช้ที่ดิน และแผนการใช้ทรัพยากร ระบบความรู้ดังกล่าวล้วนถูกผลิตซ้ำจากตัวแทนของรัฐ ซึ่งใช้ "การอนุรักษ์" เป็นเครื่องมือในการแย่งยึดอำนาจปัจจัยการผลิตของชุมชน โดยสร้างภาพว่าคนที่อยู่กับป่าในฐานะผู้อนุรักษ์ป่านั้น ต้องยอมรับแนวคิดของรัฐในการจำแนกประเภทพื้นที่ การวางแผนพัฒนาระบบการใช้ที่ดินตามความรู้ของรัฐ (เนตรดาว, 2543)

การสร้างความรู้ของรัฐในการจัดการป่าตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นพื้นฐานของนโยบายและได้รับการยอมรับในกลุ่มคนชั้นสูง คนชั้นกลาง ซึ่งมีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ มีแนวคิดสอดคล้องกับแนวคิดของรัฐในการอนุรักษ์และการควบคุม

ทรัพยากร ดังปรากฏในการเคลื่อนไหวของมูลนิธิธรรมนาถ ซึ่งได้อำนาจความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ และการให้ความชอบธรรมกับอำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรแต่เพียงผู้เดียว

ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ในการช่วงชิงอำนาจในเวทีต่อสู้เพื่อการจัดการทรัพยากร ทำให้คนป่าเกอญอถูกกีดกันออกจากการจัดการทรัพยากรที่เคยดำรงชีวิตมาแต่ดั้งเดิม ขณะเดียวกันถูกผนวกกลืนทางระบบเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ได้สร้างสภาวะความเป็นคนชายขอบให้ชุมชนพื้นที่สูง

ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรป่าของกลุ่มอำนาจต่างๆ ผ่านกระบวนการทำให้กลายเป็นคนชายขอบนั้น สะท้อนให้เห็นว่า แต่ละกลุ่มต่างใช้กลยุทธ์ต่างๆ และกระบวนการในการสร้างภาพลักษณ์เพื่ออ้างสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรป่า "พื้นที่ป่า" จึงกลายเป็นเวทีการต่อสู้ของกลุ่มคนต่างๆ ที่พยายามเข้ามาแย่งชิงการนิยามความหมายเพื่ออ้างสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรในสถานการณ์ที่ทรัพยากรเริ่มขาดแคลนลง

ในเวทีการต่อสู้นี้ ชุมชนป่าเกอญอไม่ได้ยอมจำนนต่อสภาวะการณ์การถูกทำให้เป็นคนชายขอบที่ถูกกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรแต่เพียงฝ่ายเดียว ในทางตรงกันข้าม ชาวป่าเกอญอได้พยายามปรับตัวต่อสู้ ตอบโต้ ตอรอง โดยสร้างกลยุทธ์เพื่อนำเสนอภาพชาวป่าเกอญอในฐานะผู้อนุรักษ์ป่าและผู้ปกป้องป่า ที่มีวัฒนธรรม ความรู้และภูมิปัญญาผูกพันแนบแน่นกับป่ามายาวนานและในบทนี้จะนำเสนอถึงกลยุทธ์ในการต่อสู้ของป่าเกอญอ 4 หัวข้อ ดังต่อไปนี้ คือ

4.1 การสร้างความเป็นชาติพันธุ์ชาวป่าเกอญอในฐานะผู้อนุรักษ์

การนำเสนอภาพอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวป่าเกอญอในฐานะผู้อนุรักษ์และผู้ปกป้องป่าต่อสังคมภายนอกเกิดขึ้นในท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งการจัดการทรัพยากร กลุ่มชาวป่าเกอญอได้นำเสนอภาพผู้อนุรักษ์ แนวคิดในการอนุรักษ์ป่าและแนวคิดการจัดการป่าผ่านสื่อเพื่อสร้างภาพชุมชนผู้ปกป้องป่าต่อสาธารณชน โดยการหยิบยกเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการป่ามาให้ความหมายและภาพของชุมชนในการดูแลป่าเพื่อสื่อสารกับคนในสังคมว่า ชาวป่าเกอญอไม่ใช่ผู้ทำลายป่า แต่เป็นผู้อนุรักษ์ป่าที่ดำรงชีวิตผูกพันกับป่ามายาวนาน

ดังเช่น การนำเสนอภาพ "ป่าเจ็ดชั้น" ของชาวป่าเกอญอ ซึ่งเป็นวิธีการจัดการป่าและวิธีคิดบนพื้นฐานภูมิปัญญาของชาวป่าเกอญอที่สืบทอดต่อกันมาผ่าน "หนังสือ" และ "สื่อมวลชน" เพื่อสื่อสารและตอกย้ำภาพ รวมถึงวิธีคิดของความเป็นผู้อนุรักษ์ชาวป่าเกอญอให้คนภายนอกได้เห็นชัดเจนมากขึ้น

"ป่าเจ็ดชั้น" ถูกนำเสนอโดยพ่อหลวงจอนิ โอโดเซา ในฐานะปราชญ์ชาวบ้านของชาวปกาเกอญอ ป่าเจ็ดชั้นสำหรับชาวปกาเกอญอ คือ ความคิดที่ว่า ป่าที่สมบูรณ์นั้นต้องมี 7 ชั้น คือ มีตั้งแต่ ชั้นที่ 1 พืชและสัตว์เล็ก ๆ หนาดินจะมีเห็ดรา ไล่เดือน ชั้นที่ 2 ต้นไม้เล็กคลุมดิน ชั้นที่ 3 ต้นไม้พุ่มเตี้ย ชั้นที่ 4 ต้นไม้ที่มีกิ่งก้านสาขามากมาย ชั้นที่ 5 ตะไคร่น้ำ ชั้นที่ 6 ดอกเห็ด และกาฝากทั้งหลาย ชั้นที่ 7 เถาวัลย์

ระบบนิเวศน์ ป่าเจ็ดชั้น จอนิ โอโดเซา อธิบายให้คนภายนอกฟังว่า "ป่ามีความหลากหลาย และมีหลายชั้นจริง ๆ เป็นเรื่องที่น่าทึ่งมาก สำหรับคนไกลป่า ที่พอนึกถึงป่าก็นึกถึงแต่ต้นไม้ขนาดใหญ่ และแต่ละชีวิตเกาะเกี่ยวสัมพันธ์กัน คนปกาเกอญอ ผูกพันกับป่า ตั้งแต่ วันแรกของชีวิตจนวันสุดท้าย ดังเช่น เมื่อเด็กเดินผ่านไร่นากับพ่อแม่ต้องผ่าน "ป่าเดปอ" ซึ่งเป็นสะดือของเด็ก ๆ ต้นไม้ในป่าเดปอ ห้ามตัด ห้ามเข้าไปล้วงล้ำ เพราะต้นไม้สายสะดือมีความสำคัญกับชีวิตเด็กทุกคนด้วยความเชื่อว่าขวัญของเด็กเกิดใหม่อยู่กับต้นไม้ และเมื่อเด็กเติบโตเป็นหนุ่มสาวต้องรู้จักการทำอะไร หนุ่มสาวจะได้รับการสอนว่าพื้นที่ตรงไหนทำอะไรได้ และพื้นที่ตรงไหนห้ามทำอะไรโดยเด็ดขาด หากพื้นที่ที่ทำได้ เรียกว่า "ดูละ" ปาดูละ เป็นป่าอนุรักษ์ ตามประเพณี ซึ่งเป็นป่าที่มีความละเอียดอ่อน เป็นป่าต้นน้ำ มีความหลากหลายของพันธุ์พืช ซึ่งป่าอนุรักษ์จะมีการแบ่งเป็น "ป่าเดมือเบอ" บริเวณนี้จะมีน้ำขึ้นมาก มีน้ำไหลซึมตลอดเวลา เป็นแหล่งต้นน้ำ ในพื้นที่นี้ห้ามทำอะไร "ป่าแตกว้อ" เป็นป่าพื้นที่แม่น้ำสองสายไหลมาชนกัน พื้นที่ตรงนี้จะรูปคล้ายลิ้น "ป่าตาเดโตะ" พื้นที่นี้จะมี ความเชื่อเรื่องเป็นทางเดินของผี ป่านี้จะมีลักษณะ เป็นพื้นที่กวดอย อยู่ระหว่างสองลูก มีป่าทึบ ปกาเกอญอ จะมีการรักษา ป่าชันน้ำคือปกาเซมอญ และป่าน้ำผุดคือปกาทีเปอ ก่อ" (กรณีศึกษาและเบญจา, 2542 และบันทึกข้อมูลการเดินทางสำรวจป่าชุมชนหนองเต่า, 2541)

นอกเหนือจากการนำเสนอภาพอัตลักษณ์ของชาวปกาเกอญอในฐานะผู้นุรักษ์ผ่านสื่อการตอกย้ำภาพอัตลักษณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอยู่เสมอในเวทีต่าง ๆ เพื่อสื่อสารกับคนในสังคม ดังเช่น ในเวทีการสัมมนา การประชุม อภิปรายต่าง ๆ กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงของเครือข่ายชาวปกาเกอญอจะเน้นย้ำการกล่าวอ้างถึงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนในการจัดการป่ามาได้ยาวนาน ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

"เพราะเราเป็นคนที่อยู่บนพื้นที่สูง อยู่กับป่า หากินกับป่า ตายก็กลับคืนสู่ป่า ชนเผ่าต่างก็มีการจัดการดูแลรักษาป่ามานานนับตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย มาถึงรุ่นพ่อ รุ่นแม่ และจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน ป่าของพวกเขาทั้งหลายอย่าง มีชีวิต มีวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การครองชีพ การหาเลี้ยงชีพ ตั้งแต่เกิดจนถึงตายไม่ว่าจะทำอะไรทำนา ปลูกข้าว กระทบย้อม ถั่ว แตง หรือแม้กระทั่งสมุนไพรต่าง ๆ ก็สามารถหาได้ในป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชน เราทำกันมานานแล้วแต่คนภายนอกไม่รู้ เพราะไม่มีการเขียนขึ้นเป็นตัวหนังสือ แต่เป็นการตกลงกันด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน

เคารพป่า เคารพน้ำ เคารพดิน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นชีวิต การทำไร่หมุนเวียน การทำมาหากิน การหาของป่าก็คือกระบวนการของความพอเพียง ทำอย่างไรจะใช้ จะกินได้อย่างยั่งยืน ต้นน้ำก็จะปลูกต้นกล้วยเพิ่มเข้าไป สัตว์จำพวกเขียด กบ ปู สัตว์ต่างๆ บริเวณป่าต้นน้ำก็จะไม่มีการจับ เพราะสัตว์เหล่านี้จะเป็นตัวช่วยกรองน้ำ ช่วยทำให้น้ำสะอาด ป่าชุมชน มีการแบ่งเขตการใช้พื้นที่ กำหนดกฎเกณฑ์ กฎระเบียบก็จะแตกต่างกันออกไปตามแต่ละหมู่บ้าน ไม่ใช่เป็นการดูแลรักษาแค่เฉพาะพื้นที่นั้นๆ แต่เป็นการรักษาทุกๆ พื้นที่ที่เราอยู่ ต้นน้ำ ป่าชุมชน ป่าใช้สอย ป่าช้า ป่าเดปอ ไม่ใช่การใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ การบอกหรือสั่งให้ใครต้องทำอะไร มีหน้าที่อะไร ทุกๆ คนเป็นเจ้าของเท่าๆ กัน ป่าใช้สอย หรือไร่หมุนเวียน จะเข้าไปทำอะไร หาของป่า เป็นฤดู ทุกฤดูแตกต่างกันไป ทุกๆ ปีจะมีการประชุมวางแผนร่วมกัน สร้างกฎเกณฑ์ร่วมกันยึดหลักความพอเพียง เช่น การทำแนวกันไฟ การอนุรักษ์ป่าชุมชน สามารถใช้ได้แต่ต้องไม่ทำลาย หานห่อไม้ในป่าชุมชน ถ้าเจอไม้ 1 กอ มีไม้ 15 ห่อ จะเก็บเพียง 4-5 ห่อ ที่เหลือปล่อยให้โต ถ้าเก็บหมดไม้ก็จะเหลือแต่ต้นแก่ ไม่มีต้นหนุ่มๆ เพื่อเพิ่มปริมาณ เพิ่มความชุ่มน้ำให้ป่า ถ้าไม่สบายจะเข้าป่าหายาสมุนไพร จะเก็บเพียงบางส่วน บางชนิดเก็บใบ บางชนิดเก็บดอก เก็บราก เก็บเปลือก ตามแต่โรคที่เป็น ไม่ต้องไปหาหมอที่โรงพยาบาลยกเว้นว่าป่วยหนักมากๆ ใครต้องการปลูกบ้านต้องแจ้งให้คณะกรรมการก่อน เพื่อร่วมพิจารณาว่าสมควรหรือไม่ จะเป็นแคไหน หรือว่าต้องใช้ไม่มากเท่าไร แต่การใช้ไม้ก็จำกัดปริมาณ เอาแค่พอใช้เท่านั้น จะก็ตันก็ว่ากันไป" (สัมภาษณ์นายอาณี กวางทุเวที่ป่าชุมชนภาคเหนือ วันที่ 14-25 มกราคม 2543 บ้านห่มเน้ง ต.แม่มอก อ.เถิน จ.ลำปาง)

"การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ในเรื่องของป่า ไม่ใช่แค่ดูแลรักษาเพื่อสมัยนี้รักษาป่ามาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย แล้วจะมีแนวขอบเขตชัดเจน ป่าอนุรักษ์มีสวนหนึ่ง ป่าใช้สอยมีอีกสวนหนึ่ง มีแนวเคยอยู่อาศัยชัดเจน ส่วนที่ใช้เราก็นี่ใช้ ส่วนที่รักษาเราก็นี่รักษา การใช้ก็คือคนอยู่กับป่า เราต้องหากินกับป่าเก็บของป่ามากิน ส่วนที่ไม่ใช้เลยก็คือป่าอนุรักษ์ ป่าหวงห้ามเด็ดขาดไม่มีการทำลาย น้ำจะออกมาจากป่าหวงห้าม ถ้าไม่มีป่าต้นน้ำ น้ำแห้งคนอยู่ไม่ได้ ปัญหาคือนโยบายของรัฐหรือกฎหมายอุทยานแห่งชาติ เข้ามาในที่ของชาวบ้าน ก็ไม่ว่าจะดูแลกันขนาดไหนก็ไม่มีประโยชน์กับชาวบ้านเลย ประโยชน์ไปอยู่กับทางป่าไม้ทั้งหมดทั้งมวล ป่าดูแลรักษาโดยชาวบ้านแท้ๆ แต่ป่าไม้ขึ้นมาข่มขู่ว่าปาดอนนี้มันเป็นกฎหมายชาวบ้านอยู่ไม่ได้ ชาวบ้านห้ามใช้ ถ้ากฎหมายไม่ถูกกับชาวบ้านก็อยู่ไม่ได้ ที่ผ่านมามีปัญหาชาวบ้านก็ไม่ได้รวมตัวกัน อยู่กันได้ แม้จะไม่มีเงินมีข้าวพอกิน แต่ตอนหลังปัญหาเกี่ยวกับนโยบายกฎหมาย เลยรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนเพื่อต่อรองกับนโยบายของราชการ และราชการระดับพื้นที่ได้รู้ว่ามีกลุ่มเครือข่าย ไปพูดหรือไปต่อรองจะมีพลัง บางครั้งการรวมตัวกันมีการชุมนุม สิ่งที่ไม่อยากทำแต่จำเป็นต้องทำ

รัฐบาลจะต้องดูแลกฎหมาย นโยบาย ดูแลประชาชนเพื่อชาติ ถ้าไม่ดูแลอนาคตปัญหาจะมีมากกว่านี้ ป่ามันต้องรักษาไว้ไม่ใช่เอาแต่นโยบายของรัฐ ให้แต่กลไกข้าราชการ พ.ร.บ.ป่าชุมชนก็ชาวบ้านมีส่วนร่วมและนำเสนอปัญหา ถ้าฉบับนี้ออกมาจะได้มีประโยชน์กับชาวบ้านเป็นล้านๆ คน ถ้าพากันไปไม่ได้มันก็จะแย่งกันทั่วประเทศ ไม่ว่าคนชั้นกลาง คนในเมือง ถ้าไม่มีป่าไม่มีน้ำ ก็อยู่ไม่ได้" (สัมภาษณ์นายดิเกะบุ ในเวทีสมัชชาป่าชุมชน เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2543)

"ป่า" ในความหมายของคนที่อยู่ในเขตป่า ป่าต้องมีความหลากหลาย ไม่ใช่ป่ามีเฉพาะพืชนองขนเผ่าปกากะญอ ความผูกพันตรงนี้ มันตัดขาดจากกันไม่ได้ ต้องมีการพึ่งพากัน แต่ปัจจุบันมีกระแสเรื่องการไม่ยอมรับคนอยู่ร่วมกับป่า ทั้ง ๆ ที่ ยังไม่มีการพิสูจน์ ข้อมูล ข้อเท็จจริงต่างกล่าวหาซึ่งกันและกัน กลายเป็นเรื่องความขัดแย้ง ตรงนี้ น่าจะหาเหตุผลมาคุยกัน ไม่น่าที่จะต้องมาขัดแย้ง ความสำคัญ คือ ต้องเข้าใจในสภาพวิถีของแต่ละชุมชนจะเอาบรรทัดฐานของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาเป็นตัวตั้ง มันไม่มีวันแก้ปัญหาคือ ในเรื่องป่าชุมชน เป็นศัพท์ทางวิชาการ ความจริงพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่ามีการจัดการเรื่องป่าชุมชน มานับร้อย ๆ ปี โดยความเชื่อ วัฒนธรรม ตรงนี้ทำกันมาตลอดหลากหลายความเชื่อ หลากหลาย พิธีกรรม ทั้งหมด ทั้งหมด หัวใจก็คือ มีป่า มีอาหาร มีสัตว์ป่า มีคน ! ทุกวันนี้อยากบอก ความจริงว่า สังคมไทย มักจะมองในเรื่องความแตกต่างชาติพันธุ์ แบ่งแยกซึ่งตรงนี้เป็นสิ่งที่ สังคมไทยไม่น่าจะเอามาเป็นข้ออ้าง ข้อกล่าวหา ต่อกัน กว่าจะเป็นประเทศไทย (สยาม) ความจริงของประชากรชาวไท ที่อาศัยในแผ่นดินสยาม หลากหลายชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นคนเมือง คนดอย คนไทย ต่างมีส่วนร่วมในการร่วมกันปกป้องรักษา และมีส่วนทำลายทรัพยากรเหมือนกัน ณ ปัจจุบันทรัพยากรมันเหลือน้อย ซึ่งเป็นยุคที่ต่างแย่งชิงกันเอาไปเป็นประโยชน์ของปัจเจกชน ตรงนี้น่ากลัวที่สุด การลุกขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรมในนามของเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์และเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการรองรับสิทธิในที่ทำกิน ป่าชุมชน ตรงนี้ ถ้ามองลึกลงไปเป็นการกระตุ้นสังคมได้ลุกขึ้นมาช่วยกันปกป้องทรัพยากรร่วม "สังคมไทยไม่ยอมรับคนอยู่ร่วมกับป่า คนที่อยู่ในป่าคือ ผู้ทำลาย "ชาวเขา คือผู้ทำลาย" การอ้างโดยพูดอย่างนี้ เป็นการโยนบาป ความผิด ให้กับกลุ่มชนเล็ก ๆ ที่อยู่ในป่า สังคมไทยเคยมองบ้างไหม ? ว่าทรัพยากร ป่าไม้ ฯลฯ ที่ถูกทำลาย ใครเป็นคนที่ทำลายที่แท้จริง เคยวิเคราะห์บ้างไหม ? การกล่าวอ้างอย่างนี้เป็นการไม่สมควรในมุมมองของชุมชนที่อยู่ในเขตป่า ก็มองอีกมุมมองหนึ่ง "ไม่มีใครยอมรับว่าตัวเองทำลายป่า" ตรงนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมาวิเคราะห์ร่วมกัน มาหาทางแก้ร่วม " (สัมภาษณ์นายนิรันดร์ ลูกเก ในเวทีทวงสัญญาประชาชน 27 มกราคม 2543)

กระบวนการสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์(ปกากะญอ)ในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จอมทอง กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอมีการต่อสู้ โดย

สร้างเวทีเพื่อเจรจาต่อรองกับอำนาจทางการเมืองมาโดยตลอด ดังเช่น เวทีเจรจาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเรื่องปัญหาการใช้ความรุนแรง ของเจ้าหน้าที่อุทยานป่าไม้แห่งชาติต่อกลุ่มชาวบ้านปกากะญอในวันที่ 20 เมษายน 2541 ณ บ้านขุนกลาง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
 เวทีเจรจาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งไฟฟ้า ในวันที่ 24 มีนาคม 2541 และเวทีการเจรจาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งการใช้ความรุนแรงโดยการปิดถนน ในวันที่ 24 มิถุนายน 2541 เป็นต้น

การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในฐานะนักรักป่า เป็นการสร้างอำนาจให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่กลายเป็นคนชายขอบของพื้นที่จอมทอง ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างชุมชนกับรัฐและตลาด การต่อสู้ของชุมชนปกากะญอในพื้นที่สูงจอมทอง มีการสร้าง ช่วงชิงการนิยามความหมายเพื่อการปรับตัวเพื่อต่อสู้กับวิกฤตทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ

ชาวปกากะญอได้นำเสนอภาพลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะผู้อนุรักษ์ โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ความรู้ดั้งเดิมที่ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าและผูกพันอยู่กับป่ามายาวนาน เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเองบนเวทีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากร

การนำเสนอและต่อยอดภาพลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะนักรักป่า นี้สามารถเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเริ่มรุนแรงขึ้น มีกระแสการตื่นตัวของคนส่วนใหญ่ที่ให้ความสนใจต่อปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพรวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ และการขยายตัวของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนการขยายแนวคิดเรื่องบทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ชาวปกากะญอได้อาศัยสถานการณ์และการตื่นตัวของกระแสสังคมต่อเรื่องสิ่งแวดล้อมนี้ด้วยการใช้กลยุทธ์การนำเสนอภาพอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอในฐานะนักรักป่า ผู้ปกป้องป่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับความเป็นชายขอบของตนให้มีที่ยืนในสังคม

ในการนำเสนอภาพความเป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอในฐานะผู้รักษาป่านี้ เป็นกลยุทธ์หนึ่งในการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร ชาวปกากะญอได้นำเสนอภาพใช้วัฒนธรรม พิธีกรรม ประเพณีชุมชนเพื่อแสดงภาพของผู้นักอนุรักษ์ให้เห็นเด่นชัดในสายตาของคนทั้งภายในชุมชนและสาธารณชนนั้นแล้ว ปกากะญอยังมีการปรับตัวในด้านองค์ชุมชนเพื่อสร้างศักยภาพในกลุ่มตนเอง

4.2 การสร้างและปรับองค์กรของชุมชนปกาเกอญอ

ในสถานการณ์ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอถูกเบียดขับให้ตกอยู่ในภาวะชายขอบของสังคม ถูกกีดกันจากการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง (ปกาเกอญอ) ได้พยายามปรับตัวในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อให้เกิดศักยภาพและอำนาจในการต่อสู้ ต่อรอง ในการจัดการทรัพยากรของตน โดยการสร้างและปรับองค์กรของชุมชนปกาเกอญอ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ ระดับที่หนึ่ง การปรับองค์กรการเคลื่อนไหวในพื้นที่ลุ่มน้ำ และระดับที่สอง การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย

ระดับที่หนึ่ง การปรับองค์กรการเคลื่อนไหวในพื้นที่ลุ่มน้ำ

สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างชุมชนปกาเกอญอกับรัฐ มูลนิธิธรรมนาถ และคนพื้นราบที่มีความรุนแรงมากขึ้น จนเกิดการละเมิดสิทธิและการใช้ความรุนแรงต่อชาวปกาเกอญอ เช่น การเข้าจับกุมชาวปกาเกอญอจำนวน 24 คน ขณะทำไร่ นำไปสู่ความพยายามของชุมชนในการจัดการกับปัญหาที่ชุมชนเผชิญ โดยการประชุมระดมความคิดเห็นในแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการตระหนักร่วมกันว่า การแก้ไขปัญหาหรือการต่อสู้โดยลำพังเพียงชุมชนเดียว ไม่สามารถสร้างพลังในการต่อสู้ ต่อรอง ในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรได้ ซึ่งนำไปสู่การริเริ่มรวมกลุ่มชุมชนปกาเกอญอบนพื้นที่สูง จาก 10 หมู่บ้าน ใน 3 ตำบล ประกอบด้วย 1) ตำบลบ้านแปะ ได้แก่ บ้านขุนแปะ และบ้านบนนา 2) ตำบลดอยแก้ว ได้แก่ บ้านห้วยมะนาว บ้านขุนแตะ บ้านห้วยส้มป่อย และบ้านห้วยขุน 3) ตำบลบ้านหลวง ได้แก่ บ้านห้วยปูลิง บ้านแม่ะน้อย บ้านแม่ปอน และบ้านขุนยะ จัดตั้งเป็น “กลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทอง” เพื่อตั้งรับกับสถานการณ์การกดขี่ของกลุ่มพลังอำนาจต่าง ๆ ที่มีต่อชุมชนบนพื้นที่สูง และสร้างพลังอำนาจในการต่อรองให้กับชุมชนปกาเกอญอ (สัมภาษณ์กรรมการกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทอง, 2543) นอกจากนี้กลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทอง ได้พัฒนาแบบแผนการอนุรักษ์ที่เป็นรูปธรรมขึ้น เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของแต่ละชุมชน เช่น การจัดทำแผนที่ขอบเขตของหมู่บ้าน การจำแนกพื้นที่ใช้สอยของชุมชน (อัจฉรา, 2543)

ต่อมากลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทองได้ขยายเครือข่ายเพิ่มขึ้น โดยขยายไปสู่การรวมตัวในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง 5 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำแม่กลาง ลุ่มน้ำแม่ปอน ลุ่มน้ำแม่แตะ ลุ่มน้ำแม่สอย ลุ่มน้ำแม่แปะ โดยจัดตั้งเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำจำนวน 4 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายเขตส้มป่อย เครือข่ายเขตขุนแตะ เครือข่ายเขตขุนยะ และเครือข่ายเขตบ้านขุนแปะ โดยมีสมาชิก ประมาณ 5,500 คน (สัมภาษณ์กรรมการกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทอง, 2543)

แรงกดดันจากกลุ่มพลังอำนาจต่าง ๆ ทำให้ชุมชนปกาสัยเกอญอบนพื้นที่สูงต้องปรับองค์
กรโดยการสร้างเครือข่ายของชุมชนปกาสัยเกอญอในพื้นที่อำเภอยอมทอง เพื่อสร้างพลังอำนาจใน
การต่อรอง และพัฒนาแบบแผนการอนุรักษ์ที่เป็นรูปธรรม โดยสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ที่ผสม
ผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับความรู้ภายนอกและกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง
ชาวปกาสัยเกอญอนั้น แบ่งออกเป็นกิจกรรมในระดับชุมชนกับระดับเครือข่าย โดยมีกิจกรรมระดับ
ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมจัดการด้านการเกษตร กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า, กิจกรรมการจัดการที่ดิน
ป่าไม้ในเขตป่า, กิจกรรมศึกษาวัฒนธรรม, กิจกรรมต่อต้านยาเสพติด ส่วนกิจกรรมระดับเครือข่าย
ได้แก่ การบวชป่า ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

กิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า

ภายในกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองได้กำหนดให้แต่ละหมู่บ้านดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์
สัตว์ป่าที่หลงเหลืออยู่ในป่าชุมชน เช่น ชะนี นกเขา ไก่ฟ้า หมูป่า เม่น หมาป่า อีเห็น กระต่าย
กระรอก เขี้ยว งู เพื่อช่วยกันรักษาไม่ให้เกิดการสูญพันธุ์ โดยการอนุรักษ์นั้นในแต่ละหมู่บ้าน
จะแลกเปลี่ยนพูดคุยกันและสร้างกฎเกณฑ์ในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าขึ้น เช่น มีการลงโทษผู้ที่เข้า
ไปในเขตหวงห้ามการล่าสัตว์ พร้อมทั้งมีบทลงโทษหากผู้ใดละเมิดระเบียบกฎเกณฑ์ข้อห้าม ของ
ชุมชน

กิจกรรมการจัดการด้านเกษตร

เป็นกิจกรรมที่พยายามปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกภายใต้สถานการณ์ที่ชาวปกาสัย
เกอญอเริ่มถูกจำกัดพื้นที่ทำกินลง พยายามลดการทำไร่หมุนเวียนแล้วเปลี่ยนการเพาะปลูกให้เป็น
การทำไร่ถาวรในพื้นที่เดิม กิจกรรมที่กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองดำเนินการร่วมกัน คือ ส่งเสริม
ให้ชาวบ้านปลูกพืชยืนต้น ที่มีลักษณะสอดคล้องกับกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การไม่ทำลาย
ธรรมชาติ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสานแล้วลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยวลง การทำการเกษตร
ปลอดสารพิษ

กิจกรรมการจัดการด้านที่ดินและป่าไม้

กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองซึ่งรวมตัวกันในระดับเครือข่ายได้ออกกฎเกณฑ์ร่วมกัน
ให้สมาชิกแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมทำการจัดการแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น การ
กำหนดพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าชุมชน เขตที่ทำกิน และเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งในทางปฏิบัติแต่ละ

หมู่บ้านจะมีการประชุมแลกเปลี่ยน ตกลงกันว่าแต่ละหมู่บ้านอยู่ในเขตใด มีการมอบหมายการดูแลและจัดการพื้นที่ต่าง ๆ

กิจกรรมด้านการศึกษาและวัฒนธรรม

เป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมที่นำเอาระบบความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมต่างๆ มาสืบทอดโดยผ่านการสอนเป็นหลักสูตรท่องถิ่นให้แก่เด็กก่อนวัยเรียน การฝึกให้มีการอ่านเขียนอักษรของชาวปกากะญอ , การถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน บทเพลง นิทาน ตำนาน

กิจกรรมการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด

เป็นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระดับชุมชนจนถึงระดับเครือข่าย โดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย คือเด็กและเยาวชน เพื่อให้หันมาสนใจกีฬาพื้นบ้าน (กีฬาพื้นบ้านปกากะญอ) และกีฬาสากลรวมอยู่ด้วยกันเป้าหมายของโครงการนี้ให้สร้างความสัมพันธ์ด้วยกีฬาและวัฒนธรรม

กิจกรรมในระดับชุมชนได้สร้างโครงการกิจกรรมการอนุรักษ์เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์ระดับตำบล ชุมชน และพยายามใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดภูมิปัญญาอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอ รวมทั้งเป็นการสร้างภาพต่อสังคมในการอนุรักษ์ด้วย

การบวชป่า

กิจกรรมบวชป่าเกิดขึ้นจาก “โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50” โดยเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองร่วมกับองค์กรภาครัฐ และภาคเอกชนหลายองค์กร

การทำกิจกรรมดังกล่าวเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมเพื่อนำเสนอ “ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาป่า” โดยมีการบวชป่าในชุมชนปกากะญอและป่าชุมชนบ้านแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 5-6 มิถุนายน พ.ศ. 2539 และยังมีการจำลองการประกอบพิธีกรรมของกลุ่มปกากะญอซึ่งไปจัดงาน ณ บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดเกล้าฯ มาเป็นประธานในพิธี จากนั้นแต่ละชุมชนที่เข้าโครงการต่างจัดกิจกรรมบวชป่าในพื้นที่ป่าชุมชนของตนเองด้วยรูปแบบที่หลากหลายกันไป เช่น การประยุกต์ตามประเพณีทางพุทธศาสนาก่อนที่จะร่วมกันนำผ้าเหลืองไปผูกตามต้นไม้บางแห่งมีบาทหลวงมาเป็นผู้ประกอบพิธีตามคริสตศาสนาใช้ไม้กางเขนติดตามต้นไม้เป็น

สัญลักษณ์แทนผ้าเหลือง หรือบางแห่งมีทั้งพิธีทางศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ร่วมกัน บางแห่งมีพิธีเลี้ยงผีตามความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวปกากญอปรับประยุกต์พิธีหม้อ ปก่า

การบวชป่าเป็นสร้างพันธมิตรในระดับคนชั้นกลาง นักอนุรักษ์ ข้าราชการ และหน่วยงานต่างๆ ที่ชุมชนพยายามเปลี่ยนจากเวทีความขัดแย้งเป็นเวทีการเชื่อมประสานในการแก้ไขปัญหาความร่วมมือระหว่างกลุ่มพลังต่าง ๆ ทางสังคม โดยการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน กิจกรรมบวชป่าจึงเป็นเวทีต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์และเพื่อเสนอภาพการจัดการทรัพยากรโดยท้องถิ่น นอกจากนั้นการบวชป่าเป็นการแสดงการต่อต้านนโยบายการปลูกป่าของรัฐ ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้สร้างปัญหาความขัดแย้งและการจำกัดสิทธิของชุมชน โดยการยึดพื้นที่ชุมชนใช้เครื่องมือทางกฎหมาย การบวชป่ายังเป็นการเสนอการแก้ไขปัญหาว่า การจะอนุรักษ์ที่เป็นจริงได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนและหลายฝ่าย(รัฐ คนชั้นกลาง,ชุมชน)ในการจัดการป่าบนฐานภูมิปัญญาที่หลากหลายและระบบนิเวศแต่ละท้องถิ่น

ตลอดระยะเวลา 4 ปี (พ.ศ.2539-2542) โครงการบวชป่าได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการอ้างสิทธิความชอบธรรมและมีการขยายผลไปยังชุมชนต่างๆ ทั่วภาคเหนือ ตลอดจนภาคอีสาน และภาคใต้

กิจกรรมการทำแนวกันไฟ

โครงการทำแนวกันไฟเป็นอีกโครงการหนึ่งที่เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงได้พัฒนาขึ้นมาให้ทำหน้าที่ในการรณรงค์สาธารณะเพื่อสร้างรับรู้เกี่ยวกับการ"องค์ความรู้ในการจัดการไฟป่า" ชุมชนในเขตป่าหลายแห่งจะมีการทำแนวกันไฟภายในชุมชนมาหลายปีชั่วอายุคน แต่ปัจจุบันการทำแนวกันไฟเป็นกลยุทธ์ในการเปิดภาพกิจกรรมการอนุรักษ์ของกลุ่มปกากญอออกสู่สาธารณะ เพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ให้มองภาพชุมชนปกากญอที่เป็นผู้รักษาป่า รวมทั้งยังการสร้างเสริมเข้มแข็งในระดับเครือข่ายจากการร่วมมือกันของหลายชุมชน

การทำแนวกันไฟนี้ กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงได้สร้างแนวร่วมโดยเชิญพันธมิตรต่างๆ มาเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งภายหลังการเกิดสถานการณ์ไฟป่าเมื่อต้นปี พ.ศ. 2541 ชุมชนในเขตป่าหลายแห่งในเขตภาคเหนือ ก็ได้ดำเนินโครงการแนวกันไฟขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง เครือข่ายลุ่มน้ำลุ่มน้ำวาง เครือข่ายลุ่มน้ำขาน โดยทั้งสามเครือข่าย ได้ร่วมกันจัดทำโครงการแนวกันไฟ 300 กิโลเมตร เชื่อมต่อระหว่างเขตป่าและลุ่มน้ำ

นอกจากนี้ กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงยังสร้างการรวมกลุ่มแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย เช่น มีการผสมผสานระหว่างผู้นำแบบไม่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติ ได้แก่ ผู้ใหญ่

บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และผู้นำตามธรรมชาติ ผู้อาวุโส และผู้ที่มีบทบาทในการต่อสู้เรื่องการจัด การป่า

จากกิจกรรมในสองระดับนั้น ถือเป็นกระบวนการในทางปฏิบัติเพื่อนำเสนอภาพ อัดลักษณะความเป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอในฐานะผู้นุรักษ์ กิจกรรมในระดับชุมชน โดยเฉพาะ กิจกรรมการจัดการด้านการเกษตรจากการปลูกพืชปลอดสารพิษ ,กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า มี การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหายากและกำหนดกฎเกณฑ์ในชุมชนห้ามล่าสัตว์ในเขตหวงห้าม กิจกรรมการจัดการที่ดินป่าไม้ในเขตป่า โดยการแบ่งเขตพื้นที่ต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมการบวชป่า และกิจกรรมการทำแนวกันไฟ กิจกรรมเหล่านี้ คือ กระบวนการในทางปฏิบัติที่ชาวปกากะญอ ต้องการต่อยอดภาพของชนนัอนุรักษ์และผู้อยู่กับป่าได้อย่างสมดุล ในสถานการณ์ที่กระแสสังคม เริ่มให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืน และบทบาท ของชุมชนท้องถิ่นในการดูแลรักษาธรรมชาติ

ชาวปกากะญอได้อาศัยสถานการณ์ในระดับประชาคมโลกได้ให้ความสนใจต่อ ปัญหาสิ่งแวดล้อม การทำลายป่า การให้ความสำคัญกับความหลากหลายของชาติพันธุ์ ตลอดจนความสนใจต่อบทบาทของชุมชนกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นเวทีเพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมและ สร้างกระแสการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาเชิงนโยบาย

ระดับที่สอง การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย

การเคลื่อนไหวในการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรของชาวปกากะญอในเขตพื้นที่จอมทองนั้น นอกจากการสร้างเครือข่ายในนาม "กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง" ซึ่งเครือข่ายลุ่มน้ำของชาวปกากะญอดังกล่าว สามารถสร้างพลังในการต่อรองในพื้นที่ได้ แต่ปัญหาการจัดการทรัพยากรในระดับนโยบายก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองจึงขยายเครือข่ายเข้าร่วมเคลื่อนไหวเชิงนโยบายกับเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ และสมาชิกคนจนเพื่อสร้างพลังในการต่อรองให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการจัดการทรัพยากรของรัฐ ซึ่งสามารถพิจารณาการเคลื่อนไหวต่อสู้เชิงนโยบายของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองได้เป็นสองประเด็นใหญ่ๆ คือ 1) การประสานเครือข่ายประชาชนเพื่อการต่อสู้เชิงนโยบายในประเด็นเรื่องที่ดินและป่าไม้ และ 2) การเคลื่อนไหวในประเด็น พระราชบัญญัติป่าชุมชน

การประสานเครือข่ายประชาชนเพื่อการต่อสู้เชิงนโยบายในประเด็นเรื่องที่ดินและป่าไม้ ประเด็นการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง คือการเคลื่อนไหว

เพื่อสิทธิของชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ป่า ซึ่งกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวในขบวนการประชาชนภาคเหนือ โดยมีเครือข่ายองค์กรประชาชนที่เคลื่อนไหวร่วมในการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดิน คือ สมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ ซึ่งมีสมาชิกเครือข่ายทั่วภาคเหนือประมาณ 700 ป่า จาก 9 จังหวัด คือ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดแพร่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดกำแพงเพชร (มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2542) นอกจากนี้ กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงยังเข้าร่วมกับสมัชชาชนเผ่า ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ปกาเกอญอ ม้ง ลาหู่ ลีซอ เมี่ยน และคนพื้นราบ ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับที่ทำกินและที่อยู่อาศัย, เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ซึ่งมีสมาชิกทั้ง 9 จังหวัดภาคเหนือ, สหพันธ์เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย เครือข่ายปัญหาเกษตร เครือข่ายปัญหาทรัพยากร และ เครือข่ายปัญหาสตรี

ขบวนการประชาชนในภาคเหนือได้เคลื่อนไหว เพื่อแก้ปัญหาเชิงนโยบายในส่วนของปัญหาป่าไม้และที่ดินซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของสมาชิกทุกเครือข่าย โดยมีข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดิน ดังนี้ 1) ปฏิรูปกฎหมายป่าไม้ โดยเฉพาะกฎหมาย 4 ฉบับ คือ พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2484, พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2507 และ พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 รวมทั้งระเบียบและกฎกระทรวงต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่กำหนดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร 2) ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 ที่เป็นอุปสรรคต่อการพิสูจน์สิทธิการทำกินในเขตป่าบนหลักการความเป็นธรรมแก่ชาวบ้าน และ 3) ร้องออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน (สมาพันธ์เกษตรกรรมภาคเหนือ, 2543)

นอกจากนั้น ขบวนการประชาชนภาคเหนือยังได้พยายามผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชนให้ได้รับการรับรองทางกฎหมาย ซึ่งพรบ.ป่าชุมชนนี้ นับเป็นสัญลักษณ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างอำนาจเพื่อการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ

การเคลื่อนไหวในประเด็นเรื่อง พรบ. ป่าชุมชน

กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองได้เข้าร่วมกันขบวนการประชาชนในภาคเหนือ ในการเรียกร้องให้รัฐออกกฎหมายรับรองสิทธิในการดูแลจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าของชุมชนที่ดำเนินมาอย่างยาวนานกว่าศตวรรษ เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้เกิดการยอมรับบทบาทของชุมชนในฐานะผู้รักษาระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่า ซึ่งชุมชนได้นำเสนอแบบแผนการจัดการป่าชุมชน โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ เช่น แผนที่ การสร้างแนวเขตป่า

อนุรักษ์ ป่าใช้สอยของชุมชน ตลอดจนการปรับใช้แบบแผนประเพณี และพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น การสร้างแนวกันไฟ การบวชป่า เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการอนุรักษ์ในชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างอำนาจในการอ้างสิทธิของชุมชนภายในพื้นที่การควบคุมของรัฐ

การผลักดันเรื่องพรบ.ป่าชุมชนดำเนินมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยในปี พ.ศ. 2536 มีการผลักดันพรบ.ป่าชุมชนฉบับประชาชน มีการเสนอผลการวิจัยป่าชุมชนภาคเหนือของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการป่าชุมชน หลังจากนั้น นักวิชาการด้าน กฎหมายได้ทำการร่างกฎหมายป่าชุมชนฉบับประชาชน และเปิดเวทีวิชาการ ปี พ.ศ. 2537-ปี พ.ศ. 2538 มีการเคลื่อนไหวผลักดันพรบ.ป่าชุมชนหลังจากยุบสภา มีการทำประชาพิจารณ์ พรบ. ป่าชุมชน (ฉบับกรมป่าไม้) โดยการผลักดันของนายปกรณ์ จริงสูงเนิน ผู้อำนวยการโครงการดอยสามหมื่น ผ่านรักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นายสุวิทย์ คุณกิตติ ซึ่งมีผลสรุปว่า ไม่ควรให้มีคนเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ผลสรุปดังกล่าว ทำให้องค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนคัดค้าน ไม่ยอมรับผลการประชาพิจารณ์ดังกล่าว

ในสมัยรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา ได้ตั้งคณะกรรมการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค (กณภ.) โดยมีสภาพัฒน์เป็นเลขานุการเพื่อจัดสัมมนาร่างกฎหมายป่าชุมชน โดยมีการประสานงานกับนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการป่าไม้ ได้ข้อสรุป ว่าถ้าพิสูจน์ว่าชุมชนมีการจัดการป่ามาก่อนการประกาศกฎหมายป่าชุมชนไม่ต่ำกว่า 5 ปี ชุมชนสามารถใช้กฎเกณฑ์ของชุมชนในการดูแลป่า หลังจากนั้น ได้มีการนำร่างฯ ดังกล่าวเข้าที่ประชุม คณะรัฐมนตรี โดยคณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2539 อย่างไรก็ตาม ร่างกฎหมายดังกล่าวถูกคัดค้านจากกลุ่มองค์กรอนุรักษ์ เช่น มูลนิธิสืบนาคะเสถียร มูลนิธิโลกสีเขียว มูลนิธิธรรมชาติ ที่เห็นว่าไม่ควรอนุญาตให้มีชุมชนอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

แม้การเคลื่อนไหวเพื่อผลักดัน พรบ.ป่าชุมชนที่ดำเนินมาอย่างยาวนาน ด้วยความร่วมมือขององค์กรชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ พันธมิตรต่าง ๆ แต่พรบ.ป่าชุมชนฉบับประชาชนก็ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยมีการตีความ เคลื่อนไหว เพื่อแสดงถึงการต่อสู้ ตอบโต้ต่อแนวคิดกระแสหลักในการอนุรักษ์ ในขณะที่เดียวกันการต่อสู้กับแนวคิดการอนุรักษ์กระแสหลักดังกล่าวก็ได้เปิดพื้นที่ให้กับชุมชนบนพื้นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าได้ปรากฏตัวบนเวทีการช่วงชิงดังกล่าว

ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพลังอำนาจต่าง ๆ ในพื้นที่จอมทอง การถูกทำให้ตกอยู่ในภาวะของคนขายขอบ ถูกกีดกันจากอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบนพื้นที่สูง ชุมชนปกากะญอไม่ได้ยอมจำนนต่อสภาวะการณดังกล่าวเพียงด้านเดียว แต่ได้เลือกปรับองค์

กรของชุมชนทั้งในการเคลื่อนไหวในพื้นที่ลุ่มน้ำ และ การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย โดยนำเสนอภาพของชาวปกาเกอญอในฐานะนักอนุรักษ์ต่อสาธารณชน

4.3 การปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงเดิมของชุมชน

การนำเสนอภาพชาวปกาเกอญอในฐานะผู้นุรักษ์นั้น ชาวปกาเกอญอได้นำเสนอผ่านกระบวนการในทางปฏิบัติ โดยการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงเดิมของกลุ่มคนขึ้นมาเพื่อเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารผ่านภาษาพิธีกรรมกับคนภายในชุมชนและเครือข่ายชาวปกาเกอญอด้วยกันถึงสถานการณ์ปัญหาความเดือดร้อนและรวมกลุ่มคนชาวปกาเกอญอให้มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขณะเดียวกันการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงเดิวยังเป็นการเปิดภาพของผู้นุรักษ์ป่ากับคนในสังคมด้วย

กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงชาวปกาเกอญอ ได้นำพิธีกรรม ที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อและภูมิปัญญาดั้งเดิมมาปรับใช้ในสถานการณ์การแย่งชิงทรัพยากรเพื่อต่อสู้กับกระแสธารอำนาจรัฐและการปิดกั้น กีดกันชนปกาเกอญอออกจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร โดยกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง (เครือข่ายปกาเกอญอ) ได้นำพิธีกรรมหลัก ๆ คือ พิธีหมีือ เม โต หรือพิธีไหว้ผีไฟ และการทำแนวกันไฟ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

พิธีเลี้ยงผีไฟและการทำแนวกันไฟ

"สาธุเจ้าแม่ของไฟ เจ้าพ่อของไฟ เจ้าผู้ยิ่งใหญ่ สิ่งที่เราต้องคือ ไฟ สิ่งร้อน ระบุ คือ เจ้าถ่าน เราเป็นเหตุ เราให้ท่านเผาผลาญ ตอไม้จนหมดไหม้ ให้ท่านเผาผลาญตัดไม้ไผ่จนราบเรียบ เราได้เช่น ไหว้ ท่านด้วยไก่ผู้สีแดงหนึ่งตัว ณ ตอนนีเราได้เช่นไหว้ ท่าน ให้ท่าน เย็นลง ให้เกิดความร่มเย็น ให้ตาย ให้งอกและแตกใหม่ ไม้ไม่ตาย ให้งอกแตกกอใหม่อย่าร้อนไปถึงป่า อย่าร้อนไปถึงเขา อย่าร้อนไปถึง น้ำ อย่าร้อนไปถึงไร่สวน อย่าร้อนไปถึงพืชผัก อย่าร้อนไปถึงชุมชน อย่าร้อนไปถึงเจ้าของไร่ อย่าร้อนไปถึงญาติพี่น้อง อย่าร้อนไปถึงลูกหลาน อย่าร้อนไปถึงทรัพย์อย่าร้อนไปถึงสิน อย่าร้อนไปถึงสัตว์เลี้ยง อย่าร้อนไปถึงสิ่งใดๆ ทั้งหมด ทั้งหมด สาธุ "

(คำอธิษฐาน พิธีกรรมเลี้ยงผีไฟในไร่หมุนเวียน

สัมภาษณ์ ยี่ไข บ้านห้วยส้มป่อย 19 มี.ค.43)

ในการดำรงชีวิตของปกาเกอญอ การทำไร่หมุนเวียน เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์ทาง การผลิตและทางสังคมที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ การเรียนรู้และสั่งสมภูมิปัญญาของชาวปกา เกอญอเกิดขึ้นจากความผูกพันกับธรรมชาติดังกล่าว พิธีกรรมการเลี้ยงผีไฟ หรือ หม้อ เหม่ โต คือพื้นฐานของวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและภูมิปัญญาที่ชาวปกาเกอญอใช้ประโยชน์จากธรรม ชาติในขณะเดียวกันต่างเคารพต่อธรรมชาติที่ให้คุณแก่ชีวิตตลอดจนความเชื่อเรื่องผี คืออำนาจใน การจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ในการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์จากธรรม ชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

" พิธีกรรม หม้อ เหม่ โต ในอดีตเป็นพิธีกรรมที่จะทำในการทำไร่หมุนเวียน ในขั้นตอน ของการเตรียมพื้นที่ปลูกข้าวในการทำไร่หมุนเวียน การเตรียมพื้นที่ปลูกข้าวของปกาเกอญอนั้น จะมีการถางและหลังจากนั้นจะปล่อยให้แห้ง ชุมชนที่ทำไร่ ก็จะไปทำแนวกันไฟปกาเกอญอจะทำ การตรวจพื้นที่ ภูมิประเทศ อย่างละเอียด เพื่อให้มีความชัดเจนในการคำนวณความเป็นไปได้ ใน การป้องกันมิให้ไฟลุกลามเขตได้ การคำนวณนั้นจะทำโดยผู้เชี่ยวชาญของชุมชน นอกจากนี้แล้ว ในการทำแนวกันไฟ จะมีข้อห้ามต่าง ๆ ในการทำแนวกันไฟ เช่น ห้ามป็นป้ายต้นไม้เด็ดขาด เชื่อ ว่าถ้าป็นป้ายต้นไม้จะทำให้ไฟลามออกนอกแนวกันไฟได้ และไม้กวาดแนวกันไฟห้ามทิ้งฝั่งเขตป่า จะทิ้งไม้กวาดได้เฉพาะในเขตไร่นานั้น และยังมีข้อห้ามอีกมากมาย ข้อห้ามเหล่านี้ได้แสดงว่า การทำแนวกันไฟต้องเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ละเมิดกฎของป่า ไม่ลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปกาเกอญอ จะให้ความสำคัญกับแนวกันไฟมาก นอกจากนี้ เวลาเผาไร่จะถูกตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญอีกรอบ หนึ่งก่อน การที่จะเผาไร่ได้ต้องเผาแนวกันไฟที่อยู่เขตด้านลงลงมาเขตด้านล่าง และรอจนไฟลุก มาถึงตัวไร่ แล้วค่อยเผาจากด้านล่างของตัวไร่ขึ้นไปเพื่อเป็นการชลอให้ไฟอ่อนตัวลงมาก่อนที่จะ ถึงแนวกันไฟ ขณะเดียวกันเพื่อเป็นการไล่สัตว์ต่างๆ ที่อยู่ในไร่ให้ออกไปจากไร่ก่อนที่จะเผาไร่ นอกจากเผาแล้วต้องรู้วิธีการดับด้วย หากมีการลุกลามในพื้นที่ที่ไม่ต้องการเผา เช่น พื้นที่ป่าการ ดับจะใช้วิธีการตีไฟให้ดับ และต้องมีความรู้ว่าแนวดับไฟตรงไหน ที่สามารถจัดการดับไฟได้ เป็น อย่างดี ดังคำพังเพยที่ว่า "คอ ที คอ เลอะ อะ เดอะ มา เหม่ มา เลอ คอ เสอะ จะ " แปลว่า " ข้ำ น้ำข้ามตรงที่ราบและน้ำตื้น ดับไฟดับตรงภูมิประเทศที่ง่ายต่อการควบคุมไฟได้

หลังจากที่มีการเผาไร่ ทำแนวกันไฟ แล้ว ก็เริ่มปลูกข้าว เมื่อข้าวสูงขึ้น 1 ศอก จะมีพิธี เลี้ยงผีไฟหรือผีไร่ (หม้อ เหม่ โต) การเลี้ยงผีไร่จะมีการอธิษฐานที่แสดงถึง การขอขมาฟ้าดิน การ เคารพต่อระบบนิเวศ รวมทั้งขอให้มีความอุดมสมบูรณ์ ให้เกิดความร่วมมือกันแก่ชุมชน หรือ คน สัตว์เลี้ยง ทรัพย์สิน " (สัมภาษณ์ ยี่ไข บ้านห้วยลัมปอย , นายสุริยา ศรีประเสริฐ , นายนิรันดร์ ลูเก , นายคำ ทองบือ และ คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง 19 มี.ค.43)

พิธีกรรม หมื่อ เหม่ โต ในอดีต เป็นพิธีกรรมที่แสดงความเคารพต่อธรรมชาติและเป็นการใช้ความรู้ ภูมิปัญญาในการทำการผลิตแบบไร้หมุนเวียนรวมทั้งเป็นการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการไฟ

การประกอบพิธีกรรมหมื่อ เหม่ โต ในอดีตจะเป็นเรื่องภายในชุมชน ที่บุคคลภายนอกไม่สามารถเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในช่วงปี พ.ศ.2540 - 2544 ภายหลังจากมีความขัดแย้งเรื่องปัญหาการใช้น้ำและปัญหาเรื่องที่ดินระหว่างคนพื้นราบกับคนพื้นที่สูงรุนแรงขึ้นจนนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ไม่ว่า การเผาป่าดอยอินทนนท์ การปิดถนนของคนพื้นราบไม่ให้ชาวเขาลงจากดอย กรณีเผาไร่ค้าของชาวปกาเกอญอ การรื้อสำนักสงฆ์ของบ้านขุนกลาง ฯลฯ เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความกดดันต่อชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างมาก ชุมชนปกาเกอญอพยายามสร้างความเข้าใจให้กับสังคมว่า ตนไม่ใช่ผู้ทำลายป่า ไม่ได้เผาป่า ชาวปกาเกอญอจึงนำเอาพิธีกรรม หมื่อ เหม่ โต มาปรับใช้และสร้างเป็นกิจกรรมสานความสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นราบกับคนพื้นที่สูงและสังคมผ่านการเลี้ยงผีไฟและการทำแนวกันไฟ โดยกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงชาวปกาเกอญอซึ่งรวมกลุ่มกันในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำได้เข้ามาร่วมกัน ควบคุมไฟทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน จากคนต้นน้ำ คนกลางน้ำ และคนปลายน้ำ หรือมีการเลี้ยงผีไฟร่วมกันทั้งลุ่มน้ำ

“ การเลี้ยงผีไฟระดับลุ่มน้ำนั้น มีความหมายถึงการร่วมกันอนุรักษ์ป่า ไม่ให้เกิดไฟป่า และที่สำคัญเป็นการสำนึกร่วมกันทั้งคนต้นน้ำและคนปลายน้ำ เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน รวมทั้งเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างคนกับคน ที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ ให้คุณค่ากับธรรมชาติด้วย จิตสำนึกที่ต้องเคารพ สักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองธรรมชาติและเป็นเจ้าของธรรมชาติ และพิธีกรรมเลี้ยงผีไฟซึ่งมีความสำคัญยิ่ง ” (สัมภาษณ์ นายคะเซอ ,2543)

ในปัจจุบันพิธีกรรม หมื่อ เหม่ โต ได้ถูกทำให้กลายเป็นกิจกรรมการอนุรักษ์โดยมีการประกอบพิธี “หมื่อ เหม่ โต ” (เลี้ยงผีไฟ) เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2543 ณ บริเวณแนวกันไฟห้วยปลาก้าง (เหนือน้ำตกแม่ยะ)

“การทำแนวกันไฟในวันนี้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ป่าชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง และเป็นการปลูกจิตสำนึกพี่น้องชาวเขาและพี่น้องผู้เข้าร่วม ให้เห็นความสำคัญของการร่วมมือกันจัดการทรัพยากรป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วม และเพื่อเป็นการร่วมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”(นายดำ ทองเบือ,2543)

“ การเริ่มต้นทำพิธีกรรม แบ่งเป็นขั้นตอนที่หนึ่ง มีการอัญเชิญ”ผี” หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตย์ที่ ”หอผี “ และมี การเซ่นไหว้ด้วย ไก่ตัวผู้ 1 ตัว ไก่ตัวเมีย 1 ตัว ไม้ที่เคยถูกไฟไหม้ ดอกसानเป็นลูกโซ่ 4 เส้น เทียนขี้ผึ้ง เหล้าต้มเพื่อพิธีกรรม 1 หม้อ กระบอกลมไฟ ส่าเหล้าใน

กระบอกไม้ไผ่ที่เติมน้ำ , ข้าวตอก ดอกไม้ หนัก พลุ และกล่าวคำอธิษฐานประกอบพิธีกรรม (โปรดดูภาคผนวก) ซึ่งคำอธิษฐานได้แสดงถึงการสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ในตอนหนึ่งของคำอธิษฐาน ที่ปรากฏให้เห็น คือ " ของเช่นไหว่ท่านด้วยไถ่หนึ่งคู่ เหล้า 1 ขวด ขอให้ดูแลผืนป่าของเรา สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ในป่า ขอให้ดูแลผืนแผ่นดิน สายน้ำต่างๆ ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำ ดูแลผู้ที่อาศัยป่า อาศัยเขา อาศัยน้ำ อาศัยผืนแผ่นดิน ทั้งต้นน้ำ จนตลอดปลายน้ำ " (คำอธิษฐาน ของปกากะญอ ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2543)

ในคำอธิษฐานบางตอนได้พยายามแสดงถึงความร่วมมือ การสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ดังเช่น " ขอให้ท่านดูแลชีวิตประจำวัน ในการเดินทาง ข้าไปขอให้สิ่งชั่วร้ายกัมหน้า ข้ากลับขอให้สิ่งชั่วร้ายล้างหน้า ขอให้พ้นภัยจากสิ่งชั่วร้าย พ้นจากสิ่งมีเขี้ยวเล็บแหลมคม พ้นภัยจากสิ่งที่มีสันชาก พ้นภัยจากโรค 7 ชนิดให้หลีกออกไป ภัย 7 ประเภท ให้ห่างเหิน ให้หลีกเรื่องการทะเลาะวิวาทกัน หลีกเรื่องการข่มเหงรังแกกัน หลีกเรื่องการเหยียดหยามกัน กดขี่กันและกัน" (อ้างแล้ว คำอธิษฐาน ปกากะญอในงานเลี้ยงผีไฟ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2543)

" ขั้นตอนที่สอง คือ การประกาศเจตนารมณ์ปกากะญอเป็นผู้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเป็นการประกาศต่อสาธารณะว่าคนปกากะญอ ได้อยู่กันอย่างอนุรักษ์ และจะมีชีวิตอยู่ในป่าต่อไป โดยมีคำประกาศ (โปรดดูภาคผนวก) ที่ชัดเจนต่อสังคม ซึ่งในบางตอนของคำประกาศที่แสดงถึงเจตนารมณ์ของผู้อนุรักษ์ อาทิเช่น พวกเรापกากะญอ ตั้งแต่เลืบท้าอ่อนแตกหน่อออกมา ก็รู้ว่าพ่ำนกอาศัย และเจริญเติบโตท่ามกลางขุนเขาและป่าไม้ เราเป็นคนดั้งเดิมที่นี่ เราเป็นผู้ที่อยู่มาก่อน หมู่บ้านเราอยู่ที่นี้ เราเกิดมาที่นี่ เราเติบโตมาที่นี่และเราจะตายที่นี่ มาแล้วหลายชั่วอายุคนเราอยู่กับต้นไม้ เราอยู่กับต้นไผ่ เราอยู่กับลำห้วย เราอยู่กับลำธาร เราอยู่กับขุนเขา เราอยู่กับขุนดอย เราอยู่กับหมู่ป่า เราอยู่กับหุบป่า เราอยู่กับแก่ง เราอยู่กับกวาง เราอยู่กับเสือ เราอยู่กับสิงห์ เราอยู่กับเขียด เราอยู่กับปลา เราอยู่กับนก เราอยู่กับหนู เราอยู่กับไก่ฟ้า เราอยู่กับไก่ป่า ทั้งหมดเป็นผองเพื่อนกัน " (กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง, 2543)

ในคำประกาศของปกากะญอที่พยายามแสดงถึงการอนุรักษ์ป่า และการยืนยันสิทธิการอยู่กับป่า " พวกเรापกากะญอ นั้นมีกฎระเบียบและข้อห้ามมากมายละเอียดถี่ถ้วนอันเป็นบทสอนที่สืบทอดมาจากบรรพชน เพื่อการดูแลรักษาผืนดินและผืนป่าที่เราอาศัยอยู่ และเราได้ปฏิบัติตามสิ่งเหล่านี้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อผืนแผ่นดินถิ่นอาศัย ของเราที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ สัตว์ป่าและต้นน้ำ ลำธาร จะอยู่กับเราและเลี้ยงดูเราอย่างยั่งยืน " (กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง อ้างแล้ว)

พิธีกรรม หม้อ เหม่ โต ในปัจจุบัน ถือเป็นลำดับขั้นตอนที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรม ที่ชาวปกากะญอปรับมาใช้เพื่อสื่อสารผ่านภาษาพิธีกรรมกับคนภายในชุมชนและเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในการปลูกจิตสำนึกและสร้างสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม

นอกจากนี้ ในพิธีกรรมดังกล่าว กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงยังได้เชิญสื่อมวลชน คนต้นน้ำ คนกลางน้ำ คนปลายน้ำ คนเมือง องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ เข้าร่วมพิธีด้วย การเชิญคนภายนอกเข้าร่วมพิธีกรรมก็เพื่อเปิดภาพอีกด้านหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวปกากะญอเป็นผู้ปกป้องป่าและใช้ป่าอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์

จึงถือได้ว่า พิธีกรรม "หม้อ เหม่ โต" ได้เปลี่ยนแปลงและถูกปรับเปลี่ยนจากพิธีกรรมดั้งเดิมไปเป็นกระบวนการในทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการนำเสนอภาพอัตลักษณ์ของตนเพื่อต่อสู้กับการตกเป็นชนชายขอบในสถานการณ์ความขัดแย้งแย่งชิงทรัพยากร

ในลักษณะเช่นนี้ พิธีกรรมจึงไม่ได้มีความหมายเป็นเพียงประเพณีปฏิบัติที่หยุดนิ่งตายตัว แต่ในทางกลับกัน พิธีกรรมในฐานะวัฒนธรรมความเชื่อสามารถถูกปรับเปลี่ยน ดีความและนำกลับมาใช้ใหม่ในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยชาวปกากะญอ เจ้าของวัฒนธรรม เพื่อเป็นเครื่องมือในการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับความเป็นชายขอบของตน

4.4 การสร้างวาทกรรมด้าน "การอนุรักษ์กระแสหลัก" ของปกากะญอ

ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรของพื้นที่จอมทอง มีการสร้างภาพให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้เป็นผู้ทำลายป่า พวกปลูกฝิ่น พวกทำไร่เลื่อนลอย พวกทำลายป่า ด้วยการเมืองของการสร้างภาพของรัฐนั้นพยายามสร้างความเข้าใจให้กับสังคมว่า กลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ห่างไกลความเจริญเป็นผู้ที่อยู่นอกระบบคุณงามความดีของศูนย์กลาง ไม่ได้เป็นเมืองอย่างที่ชาวเราเป็น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้เบียดขับองค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ออกจากความคิดหรือจินตนาการของความเป็นชุมชน (Anderson, 1993) และการกีดกันเบียดขับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า "ชาวเขา" ในลักษณะเช่นนี้เป็นมรดกทางความคิดเรื่องรัฐอินดู ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดเกี่ยวกับรัฐและพยายามครอบงำที่ศูนย์กลางที่มีกษัตริย์ประทับอยู่เป็นพื้นที่พัฒนามีอารยธรรมสูงสุดและลดหลั่นความเป็นอารยธรรมตามสัดส่วนความห่างจากศูนย์กลางลงไป เช่นจากเมือง หัวเมืองชั้นเอก โท และชนบทและเลยไปนั้นถือว่าเป็นที่อยู่ของสิ่งลึกลับสัตว์หรือแม้กระทั่งเป็นที่อยู่ของภูติผีปีศาจ ดังนั้นคนที่อาศัยในป่าจะเข้าใจว่าเป็นพวกล้างหล้งน่ากลัว และสิ่งลึกลับอยู่กับอำนาจลึกลับและความเชื่อในศีลธรรมที่มีศูนย์กลางจากทศพิตรราชธรรมและปกบารมีสุบรवार ส่วนคนที่อยู่ในป่าก็อยู่วงนอกขอบข่ายของการมีศีลธรรมเนื่องจากอยู่ห่างจากรัศมีของผู้ทรงธรรม (Taylor

1991;Scott,1991) รัฐได้มองกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ใช่คนไทยเป็นคนป่าหรือเป็นชาวเขา ไม่ใช่ชาวเรา ที่สร้างปัญหาให้กับชาติ เช่น ปัญหาความมั่นคงประเทศ ปัญหาการทำลายป่า ปัญหายาเสพติด และชาวเขาเหล่านี้เป็นผู้ที่ไม่มีสิทธิอยู่ในประเทศไทย รัฐได้ปฏิบัติการเบียดขับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงด้วยการประกาศกฎหมายป่าไม้ 1954 ที่ทุกครอบครัวมาแจ้งจำนวนการครอบครองพื้นที่ โดยกำหนดให้มาแจ้งภายในวันที่ประกาศ มิฉะนั้นถือว่าละสิทธิการถือครอง ซึ่งในกรณีนี้ชุมชนปกาเกอญอได้สะท้อนถึงการปฏิบัติการจริงของรัฐในการเบียดขับในระดับพื้นที่ “เขาเรียกเราไปประชุมที่อำเภอ และทางอำเภอบอกว่าได้ปักป้ายเขตป่าสงวนแล้วในพื้นที่ป่า ให้ทางชุมชนไปดูว่าพื้นที่มีการปักป้ายถือว่าไม่สามารถไปทำกินได้แล้วเพราะเป็นพื้นที่ป่าสงวนของรัฐ เนื่องจากไม่มีใครมาแจ้งพื้นที่ไหนมีการครอบครอง (สัมภาษณ์นายคำ ทองปือ,2542) การกีดกันในระดับพื้นที่จอมทองได้เพิ่มขึ้นไปอีกด้วยการการจัดแบ่งประเภทป่า คือ ป่าอนุรักษ์แห่งชาติ ป่าอุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนแห่งชาติ ฯลฯ ซึ่งการจัดจำแนกแบ่งพื้นที่ป่าโดยใช้แผนที่ ทั้งแผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมและแผนที่ตามสิ่งที่มีอยู่ในป่า เช่น ต้นไม้ สัตว์ป่า ความลาดชันของพื้นที่ และการแบ่งเขตป่าของรัฐได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในระดับชุมชนและในหน่วยงานของรัฐเองด้วย เช่น กรมป่าไม้จะแบ่งพื้นที่ป่าเป็นป่าอนุรักษ์แต่กระทรวงมหาดไทยให้อนุญาตให้เป็นที่อยู่อาศัย จัดตั้งเป็นหมู่บ้านทางการเก็บภาษีจากชาวบ้านด้วย (Vandergeets,1993)ดังนั้นการสร้างสภาวะคนชายขอบให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ของรัฐในรูปของการผนวกรวมสร้างการควบคุมและกีดกันออกจากการใช้ทรัพยากรในเวลาเดียวกัน

ชุมชนพื้นที่สูงจอมทอง(กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง)มีการตอบโต้วาทกรรมและการรวมศูนย์อำนาจรัฐโดยสร้างกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคม ซึ่งปกาเกอญอสร้าง “การเมืองเชิงพื้นที่” ที่ใช้อัตลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ผ่านเวทีการอนุรักษ์ ทำให้ภาพการอนุรักษ์เด่นชัดขึ้น

ในปัจจุบัน “ป่าชุมชน” ได้มีการพยายามผลักดันให้เกิดการรับรองสิทธิตามกฎหมายของคนชายขอบ โดยเสนอ พรบ.ป่าชุมชนและการต่อสู้การออกกฎหมาย “พรบ.ป่าชุมชน” นั้น ในเวทีการต่อสู้ได้มีการวิวาทะ คัดค้าน และสนับสนุน ซึ่งข้อวิวาท ตอบโต้ ต่อสู้ การจะได้นำเสนอต่อไป ดังนั้น ฝ่ายอนุรักษ์ (มูลนิธิธรรมนาถ, ชมรมคนพื้นราบ) และฝ่ายรัฐ ได้สร้างภาพว่า “การออกพรบ.ป่าชุมชนที่ชาวเขาเสนอนั้น จะทำให้ป่าอนุรักษ์ คือ ป่าต้นน้ำจะถูกทำลายเพราะ ชาวเขาจะเอาป่าของคนทั้งประเทศเป็นของตัวเองแต่ผู้เดียว” (สัมภาษณ์สมาชิกชมรมกลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2544)

“การอนุรักษ์ทรัพยากรโดยอ้างอิงจิตสำนึกในการอนุรักษ์ของชาวนั้น มีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งไม่มีหลักประกันว่าจะไม่ถูกความโลภ และความหิวโหยจนนำไปสู่การตัดทอน

ทรัพยากรได้ หลักประกันประการเดียว คือ กฎหมาย ซึ่งชาวเขาและชาวบ้านต้องเคารพในกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน หากยินยอมให้ชาวเขาอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตป่าต้นน้ำแล้วกฎหมายที่มีอยู่ย่อมไม่มีความศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป เจ้าหน้าที่ของรัฐมีแนวคิดว่าการจัดการทรัพยากรนั้น สิทธิของธรรมชาติต้องอยู่เหนือสิทธิของมนุษย์ เพราะธรรมชาติมีมาก่อนมนุษย์หลายร้อยหลายพันปี ดังนั้น ในกรณีความขัดแย้งในพื้นที่ป่าจอมทอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้จึงเห็นว่า ชาวเขาต้องถูกอพยพออกจากป่าเพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากร" (เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขต, สรุปการประชุม วันที่ 4 กันยายน 2541 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอจอมทอง)

"ชาวเขาไม่ใช่คนไทย ดังนั้น ไม่ควรถืออภิสิทธิ์ในการอาศัยในเขตป่าอนุรักษ์"

(สัมภาษณ์ นายปิ่น ก้นทะใจสมาชิกชมรมอนุรักษ์วันที่ 20 มกราคม 2544)

"พรบ.ป่าชุมชน เราก็สนับสนุนอยากให้ออกมาเร็วที่สุด แต่ในพรบ.ป่าชุมชนที่ทางชมรมอนุรักษ์ดันน้ำ ๆ และมูลนิธิธรรมชาติสนับสนุนต้องไม่นำพื้นที่ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำในป่าชุมชน และในพื้นที่อนุรักษ์ต้องไม่มีผู้อยู่อาศัย" (สัมภาษณ์ คนพื้นราบตำบลแม่สอย จังหวัดเชียงใหม่, 2544)

"การรักษาป่าชุมชนของชาวเขา คือ ลักษณะป่าชุมชนจะเป็นการแบ่งพื้นที่ป่าเช่น ป่าใช้สอย ป่าที่ทำกินและป่าอนุรักษ์ ซึ่งป่าอนุรักษ์ชาวเขาก็จะดูแลแบบให้คนเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งถือว่าเป็นการทำลายมากกว่าการอนุรักษ์" (สัมภาษณ์สมาชิกมูลนิธิธรรมชาติ, 2544)

ด้วยกระแสแนวคิดในการคัดค้าน คนอยู่กับป่า ดังกล่าว คนชายขอบได้มีการตอบโต้เคลื่อนไหว โดยการสร้างขบวนการป่าชุมชนขึ้นมาต่อสู้ โดยมีการนำเสนอความคิดสร้างวาทกรรมคนอยู่กับป่า ผ่านเวทีสาธารณะ ดังต่อไปนี้ คือ

กลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่ได้แสดงความคิดเห็น การแก้ปัญหาของรัฐ คนพื้นราบและมูลนิธิธรรมชาติในเรื่องการอนุรักษ์ป่าโดย "อพยพคนออกจากป่า" จะก่อให้เกิดปัญหาตามมาเป็นวงจร โดยเฉพาะแนวทางเรื่องการจัดสรรรองรับการอพยพชาวเขาลงมา และการผันน้ำไปใช้ในพื้นที่รองรับจะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนข้างล่างด้วยกันเอง (สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงในวันที่ 30 กุมภาพันธ์ 2544)

กลุ่มอนุรักษ์จอมทอง(คนพื้นที่สูง) ปฏิเสธข้อกล่าวหาที่มองว่ามองปกากะญอไม่สามารถจัดการทรัพยากรให้เกิดการอนุรักษ์ได้นั้น "ชาวปกากะญอได้ตอบได้ว่าชุมชนปกากะญอสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอ้างความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน ทั้งระบบการจัดการด้านองค์กร และระบบความรู้ในการจัดการป่าที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และในกระบวนการมีส่วนร่วมในการรักษาป่าของชุมชนโดยใช้เหตุผลแบบประชาธิปไตยในการจัดการป่าและปัญหาการจัดการทรัพยากร" (สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงในวันที่ 30 กุมภาพันธ์ 2544)

ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงได้ยืนยันความคิดว่า "คนสามารถอยู่กับป่าได้อย่างสมดุล" และต่อสู้โดยใช้วิธีเผยแพร่ข้อมูล ข้อเท็จจริงให้กับสาธารณชน และเจรจาต่อรองกับรัฐในการสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น (สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงในวันที่ 30 กุมภาพันธ์ 2544)

กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองได้ต่อสู้ในเรื่องคนอยู่กับป่าโดยเข้าร่วมเข้าร่วมกับขบวนการประชาชนในภาคเหนือเพื่อเรียกร้องให้รัฐออกกฎหมายรับรองป่าชุมชนโดยมีการดำเนินมายาวนานกว่า 1 ทศวรรษ มีการสร้างขบวนการต่อสู้มาโดยตลอด โดยในปี พ.ศ 2536 มีการผลักดัน พรบ.ป่าชุมชนฉบับประชาชน มีการเสนอผลการวิจัยป่าชุมชนภาคเหนือของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการป่าชุมชน หลังจากนั้น นักวิชาการด้าน กฎหมายได้ทำการยกร่างกฎหมายป่าชุมชนฉบับประชาชน และเปิดเวทีวิชาการ ปี พ.ศ 2537-ปี พ.ศ 2538 มีการเคลื่อนไหวผลักดันพรบ.ป่าชุมชนหลังจากยุบสภา มีการทำประชาพิจารณ์ พ.ร.บ. ป่าชุมชน (ฉบับกรมป่าไม้) โดยการผลักดันของนายปรกรณ์ จริงสูงเนิน ผู้อำนวยการโครงการดอยสามหมื่น ผ่านรักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นายสุวิทย์ คุณกิตติ ซึ่งมีผลสรุปว่า ไม่ควรให้มีคนเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ผลสรุปดังกล่าว ทางฝ่ายชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนได้คัดค้าน ไม่ยอมรับผลประชาพิจารณ์ครั้งนั้น มีตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนทางกรุงเทพ ประสานงานกับนักการเมืองไม่ยอมรับการทำประชาพิจารณ์ (ฉบับกรมป่าไม้) หลังจากนั้น รัฐบาลที่มีนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ตั้งคณะกรรมการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค (กนภ.) โดยมีสภาพัฒน์เป็นเลขานุการเพื่อจัดสัมมนา ยกร่างกฎหมายป่าชุมชน โดยมีการประสานงานกับนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการป่าไม้ ได้ข้อสรุป ว่าถ้าพิสูจน์ว่าชุมชนมีการจัดการป่ามาก่อนการประกาศกฎหมายป่าชุมชนไม่ต่ำกว่า 5 ปี ชุมชนสามารถใช้กฎเกณฑ์ของชุมชนในการดูแลป่า หลังจากนั้น ได้มีการนำร่างฯ ดังกล่าวเข้าที่ประชุม คณะรัฐมนตรี โดยคณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2539 อย่างไรก็ตาม ร่างกฎหมายดังกล่าวมีกลุ่มองค์กร

อนุรักษ์ เช่น มูลนิธิสืบนาคะเสถียร มูลนิธิโลกสีเขียว มูลนิธิธรรมนาถทำการคัดค้าน ปี พศ. 2540 มีการผลักดันพรบ.ป่าชุมชนร่วมกับสมาชิกรัฐสภาคนจน มีการชุมนุม ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลนาน 99 วัน มีการทำประชาพิจารณ์กฎหมายป่าชุมชน 3 ครั้ง

แม้การเคลื่อนไหวเพื่อผลักดัน พรบ.ป่าชุมชนจะดำเนินมากกว่า 20 ปี ด้วยความร่วมมือขององค์กรชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ พันธมิตรต่าง ๆ แต่ในปัจจุบัน พรบ.ป่าชุมชนฉบับประชาชนก็ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยมีการตีความ เคลื่อนไหว เพื่อแสดงถึงการต่อสู้ ตอบโต้ แนวคิดกระแสหลัก โดยมีนัยยะสำคัญเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูง(รวมถึงชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ)ในเวทีการต่อสู้เพื่อการจัดการทรัพยากรหลายประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง ร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชนซึ่งนำเสนอโดยชุมชนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการเป็นการต่อสู้กับกระบวนทัศน์กระแสหลักในเรื่อง"การอนุรักษ์" ที่ดำเนินต่อเนื่องมาทศวรรษ โดยตั้งคำถามต่อแนวคิดที่ว่า "ป่าอนุรักษ์" และ "การอนุรักษ์ที่แท้" เกิดขึ้นได้โดยการจัดการของข้าราชการและชนชั้นกลางผู้มี "การศึกษา" เท่านั้น และมีวัตถุประสงค์เพียงสนองตอบต่อการวิจัยและการพักผ่อนหย่อนใจของกลุ่มคนดังกล่าว ชุมชนได้นิยาม "ป่าชุมชน" ผ่านเวทีการต่อสู้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์ต่อระบบนิเวศและเศรษฐกิจชุมชน รัฐก็ได้เสนอร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน ฉบับที่เสนอโดยกรมป่าไม้ ซึ่งกรมป่าไม้ได้นิยามป่าชุมชนเป็น"ที่ดินป่า หรือพื้นที่ป่าสงวนที่กำหนดโดยกฎหมายป่าไม้ และกฎหมายป่า

ประการที่สอง การเคลื่อนไหว ร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน ฉบับประชาชน เป็นอำนาจสัญลักษณ์การต่อสู้เพื่อยุติการอนุรักษ์เสียใหม่ รวมทั้งเพื่อการปฏิวัติเชิงโครงสร้างในการจัดการป่าของประเทศ โดยชุมชนมีบทบาทในการรักษาระบบนิเวศของชุมชน การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ และทางวัฒนธรรมโดยชุมชน

ประการที่สาม การเคลื่อนไหว ร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน เป็นเวทีการต่อสู้ที่ประทะ ช่างชิงของแนวคิดของรัฐสมัยใหม่กับแนวคิดของชาวบ้านในเรื่อง "การอนุรักษ์"ทรัพยากร ในท่ามกลางกระบวนดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่าการช่างชิงความหมายและคำจำกัดความระหว่างท้องถิ่นระหว่างตัวแทนการจัดการป่าของรัฐสมัยใหม่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และในหลายกรณี ได้หยิบยืมนิยามของกันและกันไปใช้เพื่อเสริมสร้างอำนาจในการอ้างสิทธิความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากร

ประการที่สี่ ขบวนการป่าชุมชนเพื่อการสร้างอำนาจของชุมชน โดยใช้เทคโนโลยีและวาทกรรมสมัยใหม่ เช่น แผนที่ การสร้างแนวเขตป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ของชุมชน ตลอดจนการ

ปรับใช้แบบแผนประเพณี และพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น การสร้างแนวกันไฟ การบวชป่า เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างอำนาจการอ้างสิทธิ์ของชุมชน ภายในพื้นที่การควบคุมของรัฐ เนื่องจากเครือข่ายป่าชุมชนขยายตัวไปตามลุ่มน้ำต่าง ๆ พัฒนาการของเครือข่ายได้เปลี่ยนแนวคิดที่มองป่าชุมชนเป็นเพียงการจัดการภายในเฉพาะหน่วยของชุมชนหนึ่ง ๆ ไปสู่การร่วมมือของชุมชนที่อาศัยทรัพยากรต้นน้ำร่วมกัน การใช้แผนที่ยังเป็นส่วนสำคัญที่ชุมชนช่วยขยายมิติการมองของชุมชนที่มีต่อความสัมพันธ์ของทรัพยากร (ปิ่นแก้ว, 2543)

ประการที่ห้า การเคลื่อนไหวของขบวนการป่าชุมชน เป็นการสร้างอำนาจการจัดการทรัพยากรโดยผ่านการปฏิบัติการทางสังคมร่วมกัน โดยเสนออุดมการณ์ร่วม คือ "สิทธิชุมชน" ในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากการจัดการทรัพยากรของรัฐมาเป็นระบบการจัดการร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชน การปรับประยุกต์กฎหมายกับจารีตประเพณีเข้าด้วยกัน และเป็นการสร้างพื้นที่ "ตัวตนแห่งการอนุรักษ์ของคนชายขอบ" โดยระดับการปฏิบัติการชุมชนมีการปรับตัวทั้งทางด้านองค์กรท้องถิ่น และปรับตัวโดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจเพื่อเข้าถึงทรัพยากร พื้นที่ อุดมการณ์ "สิทธิชุมชน" เป็นการสร้างพื้นที่ทางการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่พยายามปรับโครงสร้างอำนาจทางการเมืองให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ชุมชนต้องมีอำนาจในการจัดการทรัพยากร และสามารถกำหนดชีวิตตนเองได้

ในการเคลื่อนไหวขบวนการป่าชุมชนของปกาสัยเกอญนั้นได้พยายามสร้างวาทกรรมต้าน ในเรื่อง"คนอยู่กับป่า" เพื่อต่อต้านการอนุรักษ์กระแสหลักที่มองการอนุรักษ์ต้องปราศจากมนุษย์ในเขตพื้นที่ป่าและระบบนิเวศ

4.5 สรุป

บทนี้ได้พยายามศึกษาถึง การสร้างกลยุทธการต่อสู้ของปกาสัยเกอญ ซึ่งในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรนั้น กลุ่มอำนาจรัฐ และกลุ่มอนุรักษ์ได้มองปัญหาของความเสื่อมโทรมทางทรัพยากร การเพิ่มจำนวนประชากรชาวเขาในพื้นที่สูง และการทำการเกษตรสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศ ในขณะเดียวกันกลุ่มคนชายขอบ ชนชาวปกาสัยเกอญได้มองว่า ปัญหาเสื่อมโทรมของทรัพยากรเกิดจาก ปัญหาการจัดการทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมจากโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ ที่รวมศูนย์อำนาจโดยรัฐด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจของโครงสร้างทางสังคม ดังกล่าว ทำให้ส่งผลเกิดการกีดกัน ปิดกั้นบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นหรือ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

ในขณะเดียวกัน คนชายขอบ (ปกาเกอญอ) ได้ลุกขึ้นมาต่อสู้ ตอบโต้สร้างตัวตน อัตลักษณ์ใหม่ในฐานะผู้นุรักษ์ การหยิบยกภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการป่ามาให้ความหมายและภาพของชุมชนในการดูแลป่า เพื่อสื่อสารกับสังคมว่า ชาวปกาเกอญอไม่ใช่ผู้ทำลายป่า แต่เป็นผู้อนุรักษ์ป่าที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่ามาอย่างยาวนาน ชาวปกาเกอญอได้เสนอภาพผู้นุรักษ์ผ่านวิถีคิดหรือจัดการป่า “ป่าเจ็ดชั้น” ผ่านสื่อมวลชน และสื่อสารกับคนสังคมภายนอก รวมทั้งปกาเกอญอยังผลิตซ้ำภาพผู้นุรักษ์ผ่านเวทีสาธารณะ เช่น เวทีสัมมนา, เวทีประชุม, เวทีเจรจาต้องการแก้ไขปัญหา, เวทีอภิปรายต่าง ๆ ซึ่งการนำเสนอผู้นุรักษ์ของปกาเกอญอเป็นการยืนยันถึงสิทธิในการอยู่กับป่า และเพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ทางสังคมให้กับความเป็นคนชายขอบของตนให้มีตำแหน่งหนึ่งในสังคม

ในการสร้างกลยุทธ์ของปกาเกอญอได้นำพิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี มาใช้เป็น “เครื่องมือ” ในการสร้างภาพการอนุรักษ์ให้โดดเด่นในสายตาของคนทั้งภายในชุมชนและสาธารณชน ซึ่งการนำเสนอภาพได้ผ่านกระบวนการปฏิบัติการร่วมกันของปกาเกอญอ โดยสามารถแบ่งกระบวนการสร้างกลยุทธ์การออกเป็น 4 หัวข้อ คือ หัวข้อที่หนึ่ง การสร้างความเป็นชาติพันธุ์ ในฐานะผู้นุรักษ์ หัวข้อที่สอง การสร้างและการปรับองค์กรของชุมชนปกาเกอญอ ซึ่งในการปรับองค์กรมีการสร้างกิจกรรมและกฎเกณฑ์ของชุมชนใหม่ ในกระบวนการปรับและสร้างกิจกรรมอนุรักษ์ ของปกาเกอญอนั้น เป็นการปรับตัวเพื่อตอบสนองกับการสร้างภาพ การอนุรักษ์ ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งการจัดการทรัพยากรสังคม คนชายขอบปกาเกอญอ ได้พยายามสร้างศักยภาพให้ตนเองหลุดพ้นจากสถานะคนชายขอบด้วยการปรับตัวและสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่าตัวเดิมกับความรู้ใหม่ภายนอกเข้าเป็นองค์ความรู้และนำมาประยุกต์รูปแบบในการต่อสู้เพื่อสร้างอำนาจและศักยภาพในการเข้าถึงทรัพยากร และชุมชนปกาเกอญอได้ทำกิจกรรมทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย เช่น กิจกรรมด้านการเกษตร กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า กิจกรรมการจัดการป่าไม้ที่ดิน กิจกรรมการศึกษาและวัฒนธรรม กิจกรรมการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด, การบวชป่า, การทำแนวกันไฟ กิจกรรมดังกล่าวได้สร้างขึ้นมาเพื่อสร้างการเชื่อมโยงในองค์กรของชาวปกาเกอญอและเน้นการสร้างพันธมิตร แนวร่วม ดังเช่น แนวร่วมนักวิชาการ, องค์กรพัฒนาเอกชน ช่างราชการ นักศึกษา ฯลฯ การสร้างกิจกรรมดังกล่าวทำให้ปกาเกอญอสามารถเปิดพื้นที่เพื่อเป็นเวทีให้การอธิบายความหมายใหม่ในการอนุรักษ์ของชาวปกาเกอญอ หัวข้อที่สาม การปรับพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชน ในการต่อสู้สร้าง “พื้นที่” ทางสังคมของปกาเกอญอในฐานะผู้นุรักษ์นั้น กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง (ปกาเกอญอ) ได้นำเอาพิธีกรรม ที่ตั้งอยู่ในความเชื่อและภูมิปัญญา มาปรับใช้ในสถานการณ์การแย่งชิงทรัพยากร เพื่อต่อสู้

กับการรวมศูนย์อำนาจรัฐ และการปิดกั้น กีดกัน การมีส่วนร่วม การตัดสินใจในการจัดการ ทรัพยากร โดยกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองได้นำเอาพิธี "หลือ เหม โต" มาตีความใหม่ สร้างความ หมายใหม่ และใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ทั้งในด้านการเสนอภาพผู้อนุรักษ์และเปิดพื้นที่ทาง การเมืองในเวทีการต่อสู้โดยใช้ "พื้นที่ป่า" หรือการทำแนวกันไฟ เป็น "สนาม" หรือ "เวที" ในการ ต่อสู้เรื่องอุดมการณ์สิ่งแวดล้อม และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการไฟป่า เพื่อแย่งยึดพื้นที่ ทางกายภาพและพื้นที่ทางอุดมการณ์ป่าชุมชน เพื่อสร้างความชอบธรรมในการอ้างสิทธิการ จัด การเหนือพื้นที่ป่า หัวข้อที่สี่ การสร้างวาทกรรมด้าน "การอนุรักษ์กระแสหลัก" ในหัวข้อนี้พยายาม ศึกษาให้เห็นถึงการตอบโต้ วาทกรรมกระแสหลัก ในการจัดการทรัพยากรที่คนชายขอบปก กោณถูกสร้างภาพให้เป็น "ผู้ทำลายป่าต้นน้ำ", "ผู้ทำไร่เลื่อนลอย", "ชาวเขาไม่ใช่คนไทยไม่มี สิทธิอยู่ในป่า"

ด้วยการสร้างภาพดังกล่าว ทำให้คนชายขอบได้ตอบโต้ "วาทกรรมหลัก" ผ่าน "เวทีการ ต่อสู้" โดยหยิบยกประเด็นเรื่อง "สิทธิคนอยู่กับป่า" เป็นสิ่งตอบโต้และเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับคน ชายขอบ

การสร้างอำนาจเพื่อเข้าถึงทรัพยากรของปกกោณนั้น ปกกោณได้สร้างปฏิบัติ การในเวทีต่อสู้โดยใช้กลยุทธ์ทั้ง 4 คือ การสร้างความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะนักอนุรักษ์ การปรับ องค์กรชุมชน การปรับพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชนและการสร้างวาทกรรมด้านกระแสอนุรักษ์หลัก ด้วยกระบวนการสร้างดังกล่าวนี้ เป็นการสร้างสัญลักษณ์ "ผู้อนุรักษ์" ให้แก่ปกกោณ ซึ่งการ สร้างภาพผู้อนุรักษ์ดังกล่าว ปกกោณได้สร้างความหมายผ่านระบบวัฒนธรรม ระบบภาษา (การสื่อสาร) เพื่อสร้างความหมายให้กับโลกและสังคม ถึงสิทธิของชุมชนพื้นเมือง หรือกลุ่มชาติ พันธุ์ ต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบริหารทรัพยากรท้องถิ่น ดังนั้น กระบวนการสร้างความ หมาย สร้างสัญลักษณ์ของปกกោณ จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพความสามารถของกลุ่ม ชาติพันธุ์ในการปรับตัวต่อสถานการณ์ปัญหาความเสื่อมโทรมทรัพยากรและกระแสแรงกดดันจาก รัฐ คนชั้นกลาง กลุ่มอนุรักษ์ ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น